

La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió¹

Antonio Espino López

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament d'Història Moderna i Contemporània
 08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
 Antonio.Espino@uab.es

Resum

En el present article, ens hem interessat per una realitat molt concreta: la mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió. Es tractava d'examinar no solament com l'esforç de guerra de Catalunya es va traduir en la participació de tropes regulars a l'exèrcit de l'arxiduc Carles, sinó també quines conseqüències va tenir per a la població catalana la presència de la guerra al Principat, a més d'analitzar l'ús de les tropes irregulars. En darrer lloc, l'aparició d'un exèrcit català el 1713-1714 que lluità per la llibertat de la terra, va ésser el colofó de tota aquesta terrible aventura.

Paraules clau: Catalunya, Guerra de Successió, exèrcit, tropes irregulars.

Resumen. *La movilización militar catalana durante la Guerra de Sucesión*

En el presente artículo, hemos intentado hacernos eco de una realidad muy concreta: la movilización militar catalana durante la Guerra de Sucesión. Se trataba de examinar no sólo cómo el esfuerzo de guerra de Cataluña se tradujo en la participación de tropas regulares en el ejército del archiduque Carlos, sino también qué consecuencias tuvo para la población catalana la presencia de la guerra en el Principado, además de analizar el uso de tropas irregulares. Por último, la aparición de un ejército catalán en 1713-1714, que luchó por las libertad de la tierra, fue el colofón de toda esta terrible aventura.

Palabras clave: Cataluña, Guerra de Sucesión, ejército, tropas irregulares.

Abstract. *The catalan military mobilization during the War of the Spanish Succession*

In the present article we study a concrete reality: the Catalan military mobilization during the Succession War. We examine not only how the effort war of Catalonia translated in the participation of regular troops in the Archduke Charles army, but also what consequences have for the Catalan population the presence of war in the Principality, besides of analyzing the use of irregular troops. Finally, the appearance of a Catalan army in 1713-1714 which fight for the earth freedom was the colophon of all this terrible adventure.

Key words: Catalonia, Succession War, army, irregular troops.

1. Conferència pronunciada a València el dia 26 d'octubre de 2005 dintre del Congrés Històric «La Guerra de Successió», en el marc de la XXXIV edició dels Premis Octubre.

Sumari

Precedents	Els anys de les batalles (1707-1712)
La necessitat de formar un exèrcit: els anys dels setges (1704-1706)	Bibliografia

Precedents

El darrer virrei de la casa d'Àustria a Catalunya va ser Jordi, landgravi de Hessen-Darmstadt, cosí de la reina Marianna de Neoburg, qui va obtenir, d'ençà de la seva arribada al Principat per lluitar a la guerra contra França el 1695, el ple suport de les institucions polítiques i de tota la població catalana. Si bé la seva actuació militar aquells anys, fins a la presa de Barcelona l'agost de 1697 per les armes de Lluís XIV, la podem qualificar de discreta, el cert és que, en relació amb les disposicions militars dels darrers virreis hispans, el marquès de Gastañaga, en Francisco Velasco, o el comte de la Corzana —qui no va arribar a jurar les constitucions—, Hessen-Darmstadt va demostrar una voluntat de lluita i de resistència als designis francesos molt clara i contundent i, òbviament, la població catalana ràpidament reaccionà fent del landgravi alemany el seu ídol, com en el seu moment va recollir l'ambaixador anglès a Madrid Stanhope². Precisament, una de les característiques de la Guerra dels Nou Anys (1689-1697) a partir de l'hivern de 1694 a 1695 va ser l'autodefensa dels catalans, amb un personatge central: el veguer de Vic, R. Sala i Sassala. El veguer va morir com a mestre de camp el 1697, però, d'alguna manera, aquest Hèrcules vigatà, com l'anomenarà la publicística catalana del moment, va tenir en la figura del landgravi de Hessen-Darmstadt un continuador, que tothom esperava, a més, que fos molt més efectiu que el suposat darrer heroi popular als regnes de la corona d'Aragó: En Joan Josep d'Àustria.

Encara que la pobresa era molt severa al Principat, esgotat per les guerres passades i amb una gran quantitat de tropes en allotjament, de fet, va ser el virrei de Hessen-Darmstadt qui va apostar per mantenir un exèrcit tan competent com fos possible a Catalunya, intentant buscar a Madrid diners per pagar-lo, ja que la seva idea era poder posar el Principat del costat de l'Imperi, en cas de mort sobtada de Carles II, i defensar-lo d'un possible atac de les tropes de Lluís XIV. Segons F. Castellví, aquells dies hi havia destinats a Catalunya onze mil homes (vuit mil infants i tres mil homes de cavalleria), tres mil dels quals eren alemanys; mil, bavaresos, i vuitcents, flamencs (Castellví, 1997: 211). Conscient de la seva debilitat, el virrei de Hessen-Darmstadt treballà posant-se en contacte amb diferents persones de la Plana de Vic, amb la intenció d'assegurar-se que li donessin suport amb tropes naturals en cas que esclatés una nova guerra per la successió, ara, de la monarquia espanyola. Segons el testimoni de F. Castellví:

2. «The Prince of Hesse is the idol of the Catalans», vegi's BAVIERA, A., *Mariana de Neoburgo, reina de España*, Madrid, 1938, p. 170, carta a Stanhope, 22-VII-1697.

Procuró el príncipe, con su natural afabilidad y expresiones, hacerse dueño de la inclinación de los catalanes y supo tan bien granjearles que puede decirse era el príncipe árbitro de la nación. Llamó con diferentes pretextos a Barcelona algunos sujetos plebeyos y labradores de más representación de las fronteras, que en la pasada guerra se habían distinguido por su valor y celo. A éstos, con el mayor arte les agasajó con tal habilidad y manejo que la nobleza no concibió celos, antes alababa su conducta, aún ignorando el enigma [...] Así indujo toda Cataluña a desear el arribo de los alemanes y ofrecieron los particulares contribuir en cuanto alcanzasen sus fuerzas [...] En 10 de octubre de 1700 llamó a Barcelona segunda vez las gentes de más séquito de los confines y escribió diferentes cartas [...] entre ellos a Francisco Maciá Bac de Roda, hombre de séquito y crédito en el llano de Vic, que había servido de coronel de fusileros con aprobación en la pasada guerra.

Gràcies als seus contactes amb aquestes persones, Hessen-Darmstadt confiava que fins a vint-i-cinc mil catalans estarien disposats a prendre les armes en sis dies per protegir la frontera d'una possible invasió francesa (Castellví, 1997: 207-208).

És molt significatiu que, després de la sortida de Hessen-Darmstadt de Catalunya a començament de 1701, arribés ordre de reformar els regiments alemanys i el bavarès que hi havia destinats. Molt soldats alemanys —els bavaresos van poder travessar França camí de casa— van preferir o bé allistar-se en altres regiments, o bé quedar-se a treballar al Principat, però el que no estava previst fou que molts oficials catalans (més de vuitanta, segons Feliu de la Penya) demanessin permís per deixar l'exèrcit. Segons F. Castellví, «Esta resolución de tantos hizo alguna impresión en el Ministerio, porque algunos oficiales no tenían otro arbitrio para vivir que el servicio. En los cadetes, aunque nobles, admiraba dejasen la carrera de la fortuna que tenían adelantada» (Castellví, 1997: 254-255).

Una de les primeres obligacions de Felip V va ser formar un nou exèrcit. Probablement, l'únic que Carles II no li havia pogut deixar en el seu testament (Andújar, 2002: 617-640). El 1703, a tota la Península, només quedaven 13.268 infants i 5.097 tropes de cavalleria en actiu (Kamen, 1974: 73). Per això, Felip V començà a demanar a Catalunya un nou servei de tropes. El 1701, s'ordenà reclutar a Catalunya dos regiments de dragons i dos d'infanteria. En Blai Trinxeria formà un regiment de set-cents homes, quasi tots miquelets, el 1702, que passarien a Nàpols; un altre, el del coronel Llobet, passà a Cadis i Ceuta amb 745 homes, on el general Agulló era capità general. El juny de 1702 s'enviaren des de Catalunya dos-cents cavalls i cinc-cents infants com a reforç a Menorca. Però aquestes llesves, voluntàries, no van tenir la mateixa continuïtat en relació amb les demandes fetes el 1702 a la Diputació i al Consell de Cent de dos terços, com els que s'havien pagat els darrers anys dels Àustries, que li negaren³.

3. FELIU DE LA PENYA, N. *Anales de Catalunya*, Barcelona, 1709, vol. III, p. 495 i 509; CASTELLVÍ, F. de. *Narraciones históricas*, vol. I, p. 333 i 349.

La necessitat de formar un exèrcit: els anys dels setges (1704-1706)

Cap a 1704, el nou virrei de Catalunya, Francisco de Velasco, disposava a Barcelona de només set-cents infants i cent vuitanta soldats de cavalleria de guarnició (dos mil infants i dos-cents de cavalleria segons altres fonts), amb la necessitat, a més, de guarnir Montjuïc; per això, quan l'armada aliada es posà davant Barcelona comandada pel landgravi de Hessen-Darmstadt, el virrei Velasco va sol·licitar la formació de la milícia urbana de Barcelona, la Coronela, amb uns cinc mil efectius. Molt probablement, el fet que l'armada aliada no fos prou potent —trenta vaixells anglesos i divuit d'holandesos— i, per tant, no portés un cos d'exèrcit apropiat per a una empresa com Barcelona —segons diversos testimonis, només hi desembarcaren uns 2.600 soldats d'infanteria i sense artilleria—, explica que Barcelona no s'aixequés en aquell moment a favor de l'arxiduc Carles⁴.

Per altra banda, el virrei Velasco devia estar totalment convençut de la fidelitat barcelonina, ja que no solament va utilitzar la Coronela en tasques defensives, sinó que, fins i tot, va repartir armes entre els milicians. Una de les raons per les quals, justament, el 1705 no va voler saber res de la Coronela va ser el fet que no totes les armes repartides el 1704 van ser retornades. En concret, el virrei va fer distribuir 2.459 mosquets, 1.242 arcabussos i 187 fusells, i es deixaren de retornar 689 mosquets, 138 arcabussos i 53 fusells (DACB, 1972: 169-171 i 178-181). A part que, amb la seva repressió, i com diu F. de Castellví, «tomó cuerpo en toda Cataluña y Corona de Aragón el disgusto del despótico ejecutar de Velasco por leves indicios de afectos a la casa de Austria. Crecía el odio, al tiempo que se aumentaban encarcelamientos y el número de los afectos a los austríacos se hacía mayor» (Castellví, 1997: 461). Per tot això, des de finals de 1704, els borbònics començaren a desembarcar tropes a Barcelona des de Nàpols i Milà, i també es va fer lleva d'un regiment de miquelets de quatre-cents homes. En total, la guarnició de Barcelona disposà de vuit mil infants i mil set-cents cavalls, i a Girona, d'un regiment d'alemanys de sis-cents homes (Castellví, 1997: 495).

Controlada, per tant, Barcelona, la mobilització antiborbònica tindrà la ciutat de Vic com a epicentre. La política de Hessen-Darmstadt d'atracció dels vigatans donarà ara els seus fruits. El maig de 1705, Jaume Puig de Perafita dominava la ciutat de Vic amb els seus homes (260), mentre s'estenia la revolta per tota la comarca. Tant el capità Armenter, que venia de Lisboa, com el coronel Nebot, delegat de Hessen-Darmstadt, es van posar en contacte amb els conjurats a partir del juny. Només esperaven una cosa per ocupar Vic: el Pacte de Gènova. El 20 de juny de 1705, els exiliats Antoni de Peguera i el jurista vigatà Domènec Parera, amb plens poders de vuit persones del sector vigatà (Carles Regàs, Antoni Puig i Sorribes, Josep Antoni Martí, Josep Moragas, Jaume Puig de Perafita, Francesc Puig i Sorribes i Francesc Macià Bac de Roda), poders conferits als esmentats a l'ermita de Sant

4. CASTELLVÍ, F. de. *Narraciones históricas*, vol. I, p. 446-448. ALBAREDA, J. *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, 1993, p. 133 i s. TORRAS I RIBÉ, J. M. *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, 1999, p. 94 i s.

Sebastià el 17 de maig, signaven a Gènova un pacte amb Mitford Crowe, plenipotenciari de la reina Anna d'Anglaterra, per «contratar, convenir y formar una estrecha alianza y amistad entre el reino de Inglaterra y el ilustre y preclaro Principado de Cataluña». Crowe va actuar d'enllaç amb el cònsol anglès a Barcelona, Shallett, el d'Holanda, Kies, el príncep de Hessen-Darmstadt i Antoni de Peguera. Pel pacte, Anglaterra prometia als catalans el desembarcament de vuit mil homes i dos mil cavalls (primer article), dotze mil fusells amb municions (segon article) i la garantia de les Constitucions i els Privilegis. Els catalans es comprometien a reconèixer l'arxiduc com a rei (article vuitè), i des de Vic mobilitzarien sis mil homes a sou de la monarquia anglesa (article tercer), un cop la flota aliada es presentés davant Barcelona.

Efectivament, una vegada arribades les notícies de la signatura del Pacte, els revoltats ocuparen Vic el dia 1 de juliol i proclamaren rei Carles III. Els darrers dies de juliol, els capitosts vigatans disposaven de vuit-cents o nou-cents soldats d'infanteria i quaranta de cavalleria, que s'enfrontaren en el Pla de Balenyà amb els sis mil homes dels sometents enviats pels virrei Velasco i comandats pel comte de Centelles. De fet, ni d'un costat ni de l'altre es va fer cap operació militar, amb el resultat que el 4 d'agost només quedaven quatre-cents vigatans i dos mil homes del sometent. En els propers xocs, a Granollers, la Garriga i el Figueró, el sometent pràcticament es desintegrà i, a partir d'aleshores, el virrei Velasco només podrà confiar en tropes regulars i miquelets. El 22 d'agost, arribà la flota aliada a Barcelona. Estava composta per cent vuitanta naus, dotze balandres i un total de tres-centes veles, que desembarcaren de vuit mil a nou mil infants i uns vuit-cents cavalls, així com una cinquantena de canons. Els vigatans acudiren amb 835 homes a Mataró, per protegir el desembarcament de les tropes aliades —que s'efectuà entre el 24 i el 28 d'agost— i, pocs dies després, ajudaren a aixecar, amb unes certes dificultats, fins a set mil tres-cents homes de la resta del Principat. De fet, des de finals d'agost, el landgravi de Hessen-Darmstadt va enviar diverses cartes a molts pobles de les rodalies de Barcelona per demanar-los ajuda (persones i animals de tir, així com carros) per conduir les municions i els pertrets de guerra, així com la convocatòria de mig sometent general de Catalunya davant de la Ciutat Comtal (Castellví, 1997: 651-654).

Des del 4 de setembre, Barcelona restà bloquejada, quan els aixecats d'arreu de Catalunya podien arribar ja als dotze o catorze mil. La ciutat de Vic envià cent cinquanta homes més, a part dels que ja lluitaven al setge de Barcelona. Aconseguiren prendre el fortí de Sant Bertran i pogueren tallar les comunicacions entre la plaça i el castell de Montjuïc. En un assalt que tingué lloc el 14 de setembre, morí el príncep de Hessen-Darmstadt. El bombardeig de Barcelona començà el dia 15, i el 17 Montjuïc va caure en mans dels paisans, des d'on també es disparà contra la Ciutat Comtal, que, finalment, i amb aixecament de la població inclòs, capitulà el 9 d'octubre amb la sortida de les tropes felipistes el dia 14⁵.

5. ALBAREDA, J. *Els Catalans i Felip V*, p. 194-211. JUNYENT, E. *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, 1980², p. 249-250. TORRES I RIBÉ, J. M. *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, 1999, p. 117 i s.

Després del setge, Carles III demanà als consellers de Barcelona que la ciutat estigués assossegada i que s'hi administrés justícia, per això, el primer que es va fer va ser sol·licitar «que.s fassen eixir los micalets y demás que pujan ser contraris a dit fi». A més, la Ciutat havia d'evitar enfrontaments entre soldats i paisans, habilitar cases per als oficials i un lloc on poguessin reposar els malalts de l'exèrcit (uns sis-cents o set-cents). La Diputació i la Ciutat havien de proporcionar a les tropes, tant a les aliades com a les del rei, tot el necessari per viure, i cobrarien a començament de mes la despesa efectuada. Així mateix, també s'havien de prevenir, en els llocs més oportuns del Principat, magatzems perquè els proveïdors hi poguessin deixar les seves mercaderies. També Carles III volia estar informat de la capacitat per fabricar armes que tenia Catalunya, dels preus i, sobretot, que es fabricqués tota la pólvora possible en primera instància. I, per últim, que la Ciutat disposés de tota la gent necessària per reconstruir la muralla, tancar la bretxa feta i ficar a Barcelona tot el material deixat per l'enemic en les trinxeres que havien fet (DACB, 1972: 213-214 i 224-226).

I una vegada preses aquestes mesures, serà el torn per a Carles III d'organitzar un exèrcit amb la presència de tropes catalanes. El 28 d'octubre de 1705, Carles III reclamà a la ciutat de Barcelona que aixequés tropes com

[...] vos avéys acostumbrado servir a los reyes, mis predecesores, en tales ocasiones, dezeando que respecto de la precisa urgencia que agora hagáys la demostración del que como antiguamente era un tercio lo que levantávays, sea agora un regimiento de mil hombres, por haver yo mandado areglar mis exercitos nuevamente [...].

Abans d'un mes, s'havia elegit el coronel del regiment (En Jaume Cordellas) i es posà bandera per començar l'allistament de les tropes. Idèntica demanda es farà a la Generalitat, però aquesta contestà que pagaria només un «tersio o regiment de 500 homens per defensa de las generalitats, Drets y Llibertats de la terra per lo espay de un any si tant duraria la guerra [...]». A més, deixaren clar que els soldats cobrarien tres sous al dia i no quatre (apujar el sou equivalia a encarir el servei en 7.300 lliures a l'any), ja que els oficials cobraven molts diners i, a més, havien de repartir als soldats les armes i els seus complements —quan abans era la Reial Hisenda qui se'n feia càrrec (de fet, van recordar que, durant el regnat de Carles II, i per falta de mitjans, la Generalitat només pagava un terç de quatre-cents homes)⁶. Així mateix, amb els vigatans, es formà un regiment de la Guàrdia Reial catalana, el seu coronel va ser N'Antoni de Peguera⁷; un altre regiment aixecat a Barcelona, dit de la Reina, el seu primer coronel va ser En Josep de Peguera; mentre que els coronels Josep Nebot, Miquel Purroi i Blai Ferrer anaren a l'Aragó

6. DACB, vol. XXV, 1705-1706, Barcelona, 1972, p. 66-67 i 76. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 288-289.

7. Segons F. Castellví, el capità de cavalleria F. Bernoya passà a prendre l'obediència de les viles i llocs de la part d'Olot, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i altres, amb la intenció de reclutar tots els voluntaris possibles i enviar-los cap a Barcelona, on es presentarien davant N'Antoni de Peguera, «general de las milicias catalanas». CASTELLVÍ, F. de., *Narraciones históricas*, vol. I, p. 676-677.

i a València a aixecar regiments de cavalleria i un d'infanteria (Blai Ferrer); per la seva banda, Josep Moragues feia el mateix a l'Empordà, si bé, com al començament de 1707, el seu regiment encara no era complet, fou reformat. I, sobretot, com diu F. de Castellví,

Levantáronse cinco regimientos de fusileros de montaña que nombraban *miquelets* y en 21 de marzo de 1706 en Real Decreto se les dio otro nombre. Llamaban antes a estos cuerpos escuadras y en el nuevo arreglamento se les dio el nombre de *cuerpo de infantería de milicias*, dándoles el plano de oficiales como a los demás cuerpos, sin bandera ni tambor, y en lugar de éste el continuar con el marino caracol; se les dio uniforme. Cada cuerpo ocho compañías y el número de 500.

A més, Carles III concedirà moltes patents de capità per aixecar companyies de milícies perquè resguardin les fronteres amb el nom d'esquadres; en concret, se n'aixecaren aquells dies fins a quaranta-quatre, però:

Todas fueron después unidas a los regimientos o reformadas. La formación de tantos cuerpos en una provincia era difícil de completar. Faltaban gentes a la guardia de las plazas. La junta de gobierno dispuso que las ciudades ofreciesen al rey formar los regimientos de sus naturales para guardia de las ciudades en la forma anti-gua, practicada antes de los años de 1652.

Com diu F. de Castellví, ciutats com Barcelona, Lleida, Tarragona, Tortosa i Girona formaren la seva milícia urbana en un nombre superior als deu mil homes (Castellví, 1997: 588-591). També cal dir que tant la ciutat com el regne de València van aixecar regiments d'infanteria a començament de 1706, i el mateix feren les ciutats de Saragossa (1706) i Alacant (1706). Quant a la cavalleria, s'aixecaren dos regiments de dragons (coronels comte de Zinzendorf, En Josep Nebot) i sis de cavalleria, alguns de reformats (coronels M. de Subies, P. Morrás, R. Nebot, Joan Nebot, J. Moragues, A. de Clariana). A València, s'hi aixecaren tres regiments de cavalleria (coronels A. Mas, J. Rosell i J. Tárrega) i a l'Aragó, només un (En Gaspar de Córdoba) (Castellví, 1999: 575 i s.).

Totes aquestes disposicions es posarien a prova l'any següent, el 1706. Després de la seva derrota a Barcelona el 1705, Felip V va decidir recuperar la ciutat i esclafar la insurrecció catalana d'un sol cop, perquè creia que el nombre de tropes a Catalunya era petit⁸, i per això va maniobrar amb dos exèrcits —un que va sortir de Madrid en direcció a la frontera catalano-aragonesa i un altre que envaí l'Empordà procedent del Rosselló—, a més de servir-se d'una armada francesa amb trenta vaixells que bloquejava Barcelona. Si bé Carles III, des de novembre de 1705, havia donat ordres de reforçar la plaça, el cert és que les institucions polítiques

8. Segons F. de Castellví, dels homes desembarcats pel setge de 1705, només en quedaven 4.000 l'any 1706, a més, Carles III havia aixecat a Catalunya, o havien arribat allà, cinc regiments de cavalleria i dragons, sis regiments d'infanteria (dos dels quals eren estrangers i dos, catalans); a més, és reclutaren cinc regiments de fusellers de muntanya. CASTELLVÍ, F. de. (1998). *Narraciones históricas*, Madrid, vol. II, p. 25.

catalanes estaven lògicament molt preocupades. Al nostre entendre, més preocupades que la sensació que provoca la descripció que, d'aquestes disposicions de guerra, va fer en el seu moment Narcís Feliu de la Peña als seus *Anales*. El Consell de Cent va escriure cartes tant al príncep Enric de Darmstadt com al comte de Peterborough, per demanar-los que enviessin les seves tropes a Barcelona, ja que l'exèrcit enemic avançava i el setge començaria aviat. L'interessant és la seva afirmació que, per a la defensa de la Ciutat Comtal i de Montjuïc, «és molt poca la guarnició per consistir sols en la Coronela dels gremis, alguna porció modica de cavalleria y part del regiment de don Antón de Peguera, y las personas que componen la Coronela poch versadas en lo exercici militar [...]»⁹. Segons F. de Castellví, a Barcelona hi havia de guarnició, a més dels 4.500 homes de la Coronela, uns 1.330 infants i 610 de cavalleria (Castellví, 1998: 78).

Com es diu al dietari de la Generalitat, el 3 d'abril arribaren els enemics a la vista de Barcelona, en nombre d'uns vint-i-vuit mil homes, l'exèrcit de França per Montcada i Sant Andreu i el del duc d'Anjou per Hospitalet. Es trobaren a les deu del matí a Sants, des d'on iniciaren un atac contra Montjuïc per dos llocs diferents, van fer tres avanços amb infanteria coberta per la cavalleria i van ser refusats totes tres vegades. Es lluità des del matí fins al vespre i:

En esta funció han tingut gran lauro los naturals desta ciutat, puix encara que dins Montjuïc hi havia algunes companyas de las confrarias, y algunas de inglesos, ab tot la guarnició no tingué lloch de pelear sinó ab la artilleria, per què desta ciutat puja la gent a la Montanya ab tant gran valor que bastá a rechasar los enemichs sens dexarlos acostar a la fortaleza. Y las donas de Barcelona se han portat també molt bisarrament, aportant a la montanya gran copia de draps y vinagre per la artilleria, aygua, vi y altres provisions de boca de las quals cossas se necessitava molt y donaven gran animo als homes. Y lo Rey Nostre Sr. (Déu lo gde.) pujà a la fortaleza de Montjuich y se mirà la plassa¹⁰.

De fet, aquest setge el va guanyar molt més la població civil que no pas les tropes regulars de Carles III. Aquell mateix dia, per reforç de la guarnició de Barcelona, arribaren mil homes a la ciutat procedents de la vegueria i ciutat de Manresa, set-cents de la vegueria de Vilafranca, don Josep Mas de Roda amb set-cents més «y molts altres de differents vilas y llocs del present Principat» (DACB, 1972: 115). El dia 5 d'abril, entraren a la plaça mil tres-cents homes més de l'exèrcit aliat procedents de Girona i van arribar notícies que des de Lleida el príncep Enric de Hesse-Darmstadt portava més forces cap a Barcelona (Feliu de la Peña, 1709: 557-558).

Clarament, l'estratègia de Felip V era prendre Montjuïc per després tornar-se contra Barcelona. El 21 d'abril, l'enemic féu un avanç molt fort contra Montjuïc, guanyà part de l'obra nova de la plaça i aconseguí uns sis-cents presoners —quatre-cents segons altres fonts— anglesos i holandesos de la guarnició, als qui havien

9. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 299. FELIU DE LA PENYA, N. (1709). *Anales de Catalunya*, Barcelona, vol. III, p. 553 i s.

10. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 303-304, dissabte 3 d'abril de 1706.

tallat la retirada, després de malbaratar el regiment del rei. Però, l'endemà, les quatre fragates de Mataró, Sitges, Vilanova i Vinaròs, després de lluitar i trencar el bloqueig de l'enemic, entraren subministraments de boca i de guerra a Barcelona¹¹. Durant la nit, anaven algunes persones dient «que los nostres havian desemparat la fortalesa y obra nova de Monjuich y que allí tot era traició y brivonada». A les quatre de la matinada, començà a tocar una campana de la catedral a sometent; alguns consellers i alguns membres del braç militar van poder assossegat la gent, però a les set del matí alguns

[...] fills de perdició y instigats del sperit maligne, continuant son deprevat obrar y procurant commòuer lo poble, havent trobat lo excel·lentíssim senyor conseller sisè en la riera de Sant Joan, lo feren seguir en la present casa, fent prenguéis lo estandart o pandó de Santa Eulària y que.l pujàs a Monjuich [...].

El conseller, per evitar més problemes, ho va fer, igual com un diputat al qui van demanar que pugés el penó de Sant Jordi. Tots dos estandards restaren a Montjuïc fins a la tarda, d'on en van ser baixats més tard de manera dissimulada. Ara bé, quan pujaven l'estendard de Santa Eulària al matí, «[...] los naturals que anaven ab dit estendart se envestí a cos descubert a l'enemich, en la qual investida foren morts y nefrats de una y altre part molts». Es parla de quatre-cents morts de la població civil. Durant la nit del dia 22 d'abril, com que continuaven tocant a sometent les campanes de la catedral, el conseller en cap hi anà a ordenar que s'acabés amb dita situació i, quan recriminava a uns minyons perquè ho deixessin de fer, unes altres persones que hi arribaren, insistiren que s'havia de tocar. El conseller en cap de Barcelona intentà de nou acabar amb tot allò, quan una d'aquestes persones li disparà un tret a conseqüència del qual moriria poc després (DACB, 1972: 119-120).

Finalment, Montjuïc va caure en mans borbòniques el dia 26. Des de llavors, van començar les disposicions per atacar Barcelona i es va obrir una gran bretxa a la muralla; una bretxa que podia permetre ja un avanç els dies 8 o 9 de maig, però, mentrestant, havien tingut lloc algunes novetats. El 2 de maig, el comte de Peterborough va fer saber als diputats que la flota aliada, amb quaranta-set vaixells de línia, i que n'esperava catorze més amb els vaixells de subministraments, era a Dènia, i ja s'havia dit que anessin ràpid cap a Barcelona, perquè l'enemic estava batent fortament les muralles des de feia un mes. El dia 8 de maig, arribà l'armada aliada a la vista de Barcelona amb trenta-cinc vaixells de guerra que desembarcaren tres mil o quatre mil homes, mentre que els paisans que s'estaven a les muntanyes que rodejaven Barcelona van atacar l'exèrcit borbònic a la zona del turó de Nostra Senyora del Coll, i després de dues hores de lluita, havien guanyat la posició fent molts presoners i desallotjant tota aquella part d'enemics¹².

El 12 de maig, l'exèrcit borbònic deixà el setge, després d'intentar cremar tot el que va poder del seu bagatge; amb tot, va deixar al camp cent quaranta peces

11. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 309 vº.-310.

12. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 316-318.

d'artilleria de bronze, vint-i-set morters amb un gran nombre de bales, bombes i pólvora. També s'havien deixat una altra cosa:

Y lo que més admira es que han deixat los hospitals ab tots los malalts y ferits, que sols en lo convent de Gracia passan de mil, sens los que se han trobat en Sarrià en casi todas las casas. Los paysans que eran en la Montanya, los micalets y altre gent voluntaria de Barcelona las van picant la retaguardia, de forma que al migdia serca de Sant Andreu los han fet dexar dotse carros carregats de ordi, una pessa de campanya y alguns forns de ferro¹³.

És molt possible que l'exèrcit borbònic perdés uns nou mil homes, mentre que entre els defensors hi hauria hagut unes dues mil baixes.

Els anys de les batalles (1707-1712)

Després de l'entrada a Madrid de les tropes aliades i la proclamació de Carles III com a rei d'Espanya el 25 de juny de 1706, la reacció borbònica va ser ràpida. I si Carles III va poder arribar a Saragossa el juliol, la qual cosa provocà que tot Aragó s'aixequés per la seva causa, també és cert que Felip V va poder arreplegar un exèrcit de trenta mil homes que l'any següent, el 1707, va derrotar totalment a Almansa l'exèrcit de Carles III. Com és sabut, el País Valencià restà obert a les forces borbòniques i s'hi liquidà no només l'ordre constitucional valencià, sinó també bona part dels resistents. Per la seva banda, el duc d'Orléans avançava prenent l'Aragó i Saragossa i, una vegada unides les seves forces amb les del duc de Berwick a la localitat aragonesa de Candasnos, van continuar l'ofensiva fins a l'hivern, que van prendre Balaguer i Lleida.

El 28 de febrer de 1707, Carles III comunicava als consellers de Barcelona la seva intenció de tornar de València a la Ciutat Comtal, on va arribar efectivament el 22 de març i va ser rebut per la Coronela en formació (els dies següents tots els seus oficials anaren a besar-li la mà). No seria l'única visita: el 20 de maig arribà el jurat en cap de Saragossa, Jacinto Antón, per demanar ajuda al Consell de Cent per fer una ambaixada conjunta i reclamar assistències a Carles III per a la seva ciutat i per al regne d'Aragó. De fet, fins al dia 24, amb recriminació de l'aragonès inclosa, no es va fer l'ambaixada¹⁴. I és que fa l'efecte —i Antoni Simon i Tarrés ho defensa en el seu darrer i magnífic llibre— que, des de Catalunya, es va fer la guerra des d'una òptica políticament particularista i no tant amb un sentit intervencionista en els assumptes polítics espanyols. És a dir, que si bé per la burgesia austriacista catalana tenia sentit imposar els seus criteris econòmics i polítics a Madrid, «però no ho ha de ser forçosament pel que fa a altres sectors de les classes dirigents o de les classes mitjanes urbanes i rurals»; per exemple, en l'article sisè del Tractat de Gènova (1705) es preveia que, en el cas que el recurs a les armes

13. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 319v.-320.

14. DACB, vol. XXVI, 1707-1709, Barcelona, 1973, p. 1-22. El dia 28, la ciutat de Barcelona assegurà, al jurat en cap de Saragossa, que farien tot el que fos a la seva mà per ajudar-los. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 105.

no fos favorable als interessos catalans, es mantinguessin els privilegis, les lleis i els costums, però de Catalunya, no de tots els regnes que conformaven la corona d'Aragó (Simon i Tarrés, 2005: 431-432). Això pot significar que el 1705 no s'havia previst cap aixecament general de tota la corona d'Aragó a favor de Carles III, d'acord, però no és menys cert que els dies 5 i 6 d'octubre de 1706 la ciutat de Saragossa i la Diputació General d'Aragó van proposar a la Generalitat catalana la creació d'una junta, que es reuniria a Casp o a Alcanyís, per tractar sobre la formació d'un cos comú de milícies dels tres regnes, format per dotze mil soldats (divuit mil segons F. de Castellví) i amb un objectiu clar:

Las consecuencias de utilidad que han de resultar de unirse y coligarse Valencia y Aragón con ese Principado, y que restablecida su antigua correspondencia y juntando sus fuerzas con proporcionada igualdad de los caudales, no solamente serán bastantes para defenderse de los enemigos, sino también para que el rey N. Sr. adelante las más gloriosas conquistas.

El Consell de Guerra de Carles III deliberà sobre aquest negoci i arribà a la conclusió que calia conèixer el parer dels representants anglesos i portuguesos, a més de l'opinió del Consell d'Aragó. Tot semblava que estaven d'acord, sobretot el representant anglès, Stanhope —qui va proposar que aquest cos tingués fins a vint mil homes i va oferir que els diners que faltessin per la seva paga podrien sortir dels que hi havia assignats al contingent anglès— (Castellví, 1998: 338-339), menys el comte d'Oropesa, qui pensava que «la formación de este bloque aragonés apartaría a los castellanos del Archiduque». I va concloure que si cada regne podia aixecar tropes en gran nombre, també podrien fer-ho sense necessitat de cap junta, a més de considerar que dites tropes serien molt costoses de mantenir, poc disciplinades i sense experiència¹⁵. Però, segons F. de Castellví, el comte d'Oropesa va afirmar davant el comte de la Corzana que una de les raons principals de la seva negativa a acceptar el servei de tropes proposat va ser que «una vez agueridas, sobrándoles resolución y coraje, podían con su intrepidez y oposición a las Castillas intentar diferentes pretensiones en perjuicio propio y de nuestra patria y haremos harto si, tomando a tiempo todas las providencias, no intentan revivir con más autoridad de la que 200 años atrás tenían» (Castellví, 1998: 340). De manera clara, els regnes de la Corona d'Aragó no van saber imposar-se sobre els prejudicis d'alguns, i això que a Carles III li feien molta falta totes les tropes que pogués reclutar als seus regnes peninsulars.

En tot cas, si no hi va haver més interès per la part catalana en aquesta qüestió, pensem que dita actitud quedaria encara més palesa quan els regnes de València i d'Aragó fossin ocupats per les tropes borbòniques el 1707 i l'ofensiva dels exèrcits de Felip V arribés a territori català. Les agòniques cartes de Tortosa, Lleida i Balaguer enviades al Consell de Cent a partir de finals de juny van obligar els con-

15. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 386-1. VOLTES BOU, P. (1963). *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, tom I, Barcelona, p. 173 i 241. CASTELLVÍ, F. de. *Narraciones históricas*, vol. II, p. 339-340.

sellera a fer ambaixada davant Carles III (el 3 de juliol) per assenyalar-li el perill que l'enemic prengués els passos dels rius Ebre i Cinca, «puix vadejats aquells per lo enemich, resta abandonat molt pays y exposades Tortosa y Balaguer a la total ruïna, de ahont se seguiria poder còrrer lo enemich tota la campanya [perquè no hi havia altres fortificacions] fins a esta Ciutat». Aquell no era moment de pensar en els altres, perquè la guerra ja era a casa. La resposta de Carles III, del dia següent, a l'ambaixada del Consell, va ser molt clara:

[...] que se procuràs en abastar la present Ciutat de tots gèneros de viures y manteniments, que no sols la preservassen del perill en que se exposeria en qualsevol accident si li faltassan, però també que abastassen per a lo sustent de las tropas ab que los alts aliats han offert socòrrer y que ab brevedat s'aguardan, com y també ab espacialitat encarga la providència de apromptar treballadors per el reparo de les fortificacions de esta plassa.

I, encara, el 22 d'agost insistirà el monarca que la Ciutat Comtal no deixés de banda les prevencions de guerra, sobretot «[...] la de perficionar las fortificaciones construidas y adelantar las obras y reparos convenientes a su seguridad» (DACB, 1973: 29-31 i 38).

I, a més, quin tipus de guerra es feia? Per J. M. Torras i Ribé, a partir del setge de Lleida, s'imposà un model de «terrorisme militar» sobre els paisans i combatents «gairebé sense solució de continuïtat a la zona del Baix Ebre i a la ciutat de Tortosa [...] motivada per la proximitat de la frontera valenciana i per l'emplaçament estratègic per a poder controlar el pas de l'Ebre». Algun testimoni borbònic de 1706 assenyalava l'interès per «discurrir y aplicar los medios proporcionados para antídoto del veneno que los sediciosos han esparcido» (Torras i Ribé, 1999: 198-199). Molts dietaris de l'època no deixen lloc als dubtes: ja per terres gironines, la retirada de les tropes borbòniques després del setge de Barcelona de 1706, va causar maldecaps de tot tipus; el testimoni deixat pel mossèn de Sant Martí de Boada (Baix Empordà) en els llibres sacramentals ens diu que els soldats «no trobant ningú espatllaren las portas de las Iglesias y de las casas y robaren tot lo que. ls agradà y entre altres cosas tots los llibres, papers que los camps y camins del circuit ne anaven plens [...] perquè tot lo que era paper blanc se.n feyen rosas als sombreros» (Pella i Forges, 1883: 738). Aleix Ribalta, pagès de Palau d'Anglesola (Pla d'Urgell), va veure amb terror l'avanç de l'exèrcit borbònic «que venien ab lo ànimo de degollar fins a les criatures, a no haver entercedit la Reyna, que era de Saboya y era mare del Rey D. Fernando. Als primers de juliol se despoblà tota esta terra; les eres eren totes paradas; als pondres lo sol marxà lo poble tot junt»¹⁶. I segons el testimoni de Francesc Gelat, «Lo estrago que an fet los del duch d'Enjou en València i per la terra que an tornada cobrar se diu que.s llàstima». Feliu de la Pena es fa ressò igualment de les crueltats de la guerra a Lleida: «No puedo omi-

16. Dietari d'Aleix Ribalta editat per BACH I RIU, A. (1983). «Crònica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida, escrita per un pagès de Palau d'Anglesola», a *Ilerda*, XLIV, Lleida, p. 171-187, la citació és a la pàgina 174. Citat a SIMON I TARRÉS, Antoni (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*, Barcelona, p. 433 i s.

tir la noticia de la crueldad executada por los franceses al entrar en la ciudad, con la gente de todos estados que se havían retirado a la iglesia del Rosario, pues les pasaron al filo de espada casi a todos, y fueron muy raros los que pudieron librarse de la cólera francesa» (Simon i Tarrés, 1993: 83). Un altre testimoni, en aquest cas de Joan de la Fàbrega, pagès de Cererols (Súria), introdueix una informació força interessant, tot comentant l'arribada de les tropes borbòniques després de la caiguda d'Aragó, diu:

I entraren els francesos per Catalunya, venint de Balaguer, anant cremant i robant esglésies. I arribaren fins a Cervera, que eren botiflers, i un gran partida saquejà tota la Plana d'Urgell i la Segarra. I, quan hagueren prou robat, se'n baixaren a assetjar la ciutat de Lleida i la bateren fortament [...] L'any 1708, tornà l'armada del rei Felip i es posà prop de Cervera. I allí passaren tota la campanya els francesos, saquejant i cremant viles i llocs per la Segarra, fins a Ponts, Guissona, Ivorra i Vicfred. I els nostres també saquejaren molts llocs, fins arribar queixes al rei. I així passaren tota la campanya fins que els francesos es retiraren a l'altra part del Segre¹⁷.

«I els nostres també saquejaren». Això era inevitable, una acció bastant típica a les guerres de l'època moderna. Segons el testimoni de Patllari Ombravella, sacerdot del Santuari del Collell (Pla de l'Estany), les tropes austriacistes anaven pels pobles dient «"Som blau de fam, vinga pa, vi y carn", ab la ira a la boca y la amassa a las mans, no reparaven en fer mal y desviar donas casadas y doncellas si los tenían paraules fins que enviaven cartes incògnitas de desafio y composit al qui coneixian tenia diner»¹⁸. F. de Castellví situà a mitjan 1707 el moment en què s'iniciaren els saquejos i les requises per part de les tropes aliades (Torras i Ribé, 1999: 208 i s.). La situació va obligar Carles III a prendre mesures que explicava en carta al Consell de Cent, que s'havia queixat, al mes de setembre de 1708:

He mandado expedir reales despachos míos a todos los comandantes de las naciones de que se compone este ejército, por los quales se les ha ponderado lo mucho que conviene se experimente la mayor quietud y que para ello zelen con toda vigilancia en contener los soldados, odiando practiquen el menor desorden [...].

Però també va recomanar als Consellers que «[...] os desvaleréys en alentar los naturales a que procuren en lo possible despreciar con la tol-lerancia aquellos acontecimientos que suele contraer la guerra [...]».¹⁹ Ja al desembre de 1707, una ambaixada conjunta dels consellers, dels diputats de Catalunya i del braç militar

17. FÀBREGA DE CEREROLS, J. (1999). *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*, versió d'A. Fàbrega i introducció de Marc Torras, Manresa, p. 52-53.

18. Editat per CONSTANS, Luis G. (1950). «Una crònica inédita de la Guerra de Sucesión en Gerona», a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. V, Girona, p. 73-112, la citació a la pàgina 95. Citat a SIMON I TARRÉS, Antoni (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*, Barcelona, p. 433 i s.

19. DACB, vol. XXVI, 1707-1709, Barcelona, 1973, p. 114 i 234-236. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 107, f. 200.

va exposar davant el rei tot un seguit de queixes: privilegis militars excessius per a alguns, que comportaven exempcions com ara les d'allotjar tropes; préstec de diners sense demanar interessos, a més:

Han fatigado el pays con terelloneros que por redimir un dinero crecido número de ellos, se atrasaron las fortificaciones. En los continuos sometenes ha sucedido lo mesmo, sin provecho de las plaças, ni resguardo del pays. Y en los regimiento subrogados en lugar de sometenes, paga la provincia el cumplimiento de lo offrecido, y lo effectivo de los soldados se reduce a muy poco número.

També s'havien cedit a l'exèrcit diversos subministraments que no s'havien pagat encara, amb la qual cosa es deixà algunes persones sense res per menjar o sembrar. Una actuació que els proveïdors del rei, de vegades amb el concurs de les mateixes tropes, també havien protagonitzat, «[...] y con este motivo no se libraron de saqueos diferentes villas y lugares». A més, els allotjaments de les tropes s'estaven fent sense ordre, abusant dels pobles i, sobretot, «Lastima no poco a los comunes quando con reales insinuaciones les expressa vuestra magestad la falta de medios para la asistencia de las tropas [...]». En definitiva, una situació molt dolenta que l'enemic s'encarregava de fer encara pitjor després de la seva victòria a Almansa²⁰.

I al malestar creat per les accions dels exèrcits regulars s'hi afegien les dels miquelets. Com diu Antoni Simon: «L'espiral de guerra, misèria i violència havia arruïnat molts pagesos i treballadors d'oficis, els quals trobaven en els cossos mercenaris dels miquelets una forma de vida, però amb un comportament en la guerra més encaminat cap al pillatge i el lladrocini que no pas una altra cosa: “Antes dels pagaments tants grans, pesà una plaga de miquelets, que continuament la taula sempre estabé perada hi menjant hi bebent sempre, continuament menjant hi bebent y composant la terra, que se feren uns grans compòsits”»²¹. Així testimoniava Francesc Anglada, de Fonteta (Baix Empordà), el pas d'aquelles tropes per casa seva; situació que també denunciava Aleix Ribalta el 1708: «deixo a tal consideració quina revolució havia de haver per est pahís, y aquells homens que.s levantaren en lo any 1705 en títol de Miquelets pararen en lladres, y estos eran los que feian més mal en lo pahís»²². Per això, no és gens estrany que el pagès de Santa Susanna, Francesc Gelat, en un moment de desesperació el 1707, digués el següent: «Al fin Deú vulla donar la corona de Espania a lo qui tòquia peraquè se puga conseguir pau i quietut, que altrament las cosas que van passant sols apar que nostres pacats o demànan» (Simon i Tarrés, 1993: 83). Però aquesta angúnia també la patia la mateixa ciutat de Barcelona. Per exemple, el juny de 1708, la Ciutat al·legava

20. DACB, vol. XXVI, 1707-1709, Barcelona, 1973, p. 210-213. TORRAS I RIBÉ, J.M. (1999). *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, p. 236-244.

21. *Memòries d'una família pagesa: els Anglada de Fonteta (segles XVII-XVIII)*. Estudi i transcripció de SOLER SIMON, S. (1994). La Bisbal d'Empordà, p. 82. Citat a SIMON I TARRÉS, Antoni. *Construccions polítiques i identitats nacionals...*, p. 436.

22. BACH I RIU, A. «Crònica de la Guerra...», citat a SIMON I TARRÉS, Antoni. *Construccions polítiques i identitats nacionals...*, p. 436.

davant Carles III que tenia uns dèbits per valor de 178.883 lliures, a causa de la compra de subministraments per a la mateixa Ciutat Comtal i per a les tropes del rei, i «Amás de las quantiosas referidas sumas a cuya satisfacción no puede faltar la Ciudad, se halla deudora a la Tabla de los comunes depósitos en más de quatro cientos sesenta mil escudos [...]», i per això no podia fer front als 198.400 rals reclamats pel monarca des de desembre de 1707 per pagar algunes despeses de guerra (DACB, 1973: 222-225).

Amb aquest panorama, ens ha d'estranyar que el reclutament de tropes a Catalunya per part de Carles III fracassés? En concret, el virrei, comte d'Uhlefeld, va plantejar, a finals de novembre de 1706, la possibilitat que

[...] si en lugar de los somatenes se substituyeren y surrogaren sugetos arreglados de los poblados en forma militar con reximientos nombrando las universidades capitanes, tenientes, ayudantes, alféreces, y demás oficiales menores solamente gozando del sueldo así los ofiziales como los paisanos del día que saldrán de sus casas hasta la buelta a ellas y del pan que por parte de Su Magt. se subministra a los de su Real Exercito, con la circunstancia y declaración de restituirse a sus casas concluida la expedición que las operaciones del Principado se harían con más lucimiento [...].

Pel comte d'Uhlefeld, l'enemic es pensaria dues vegades una invasió de Catalunya si tingués constància que no es trobaria amb sometents, sinó amb aquestes forces «arreglades en forma militar». D'aquesta manera, amb la gent enquadrada i cobrant de forma regular i menjant el pa del rei, s'evitarien «aquellos casi inescusables desórdenes trahe de ordinario consigo la muchedumbre que transita por pueblos sin estar asistida de ofiziales [...]». A més, l'exemple català podria estendre's per altres llocs de la Monarquia²³. Si bé la Generalitat va acceptar el pla i va enviar dos delegats a intentar persuadir els pobles —tot recordant-los que els oficials ho serien per designació reial i que les milícies urbanes no estaven incloses en aquest pla— perquè constituïssin el nombre més gran possible de regiments, finalment aquest va fracassar. A partir de juny de 1707, la Generalitat va recomanar que els pobles aixequessin sometents com sempre, si bé encara el desembre d'aquell any el comte d'Uhlefeld va intentar que Catalunya es comprometés a mantenir cinc mil homes l'any, a raó de quatre sous per dia (que representaria un cost de 365.000 lliures l'any), sense parlar ja més de reclutament de naturals²⁴. Núria Sales, en el seu moment, ja va dir que dita situació prou evocava «la del “batalló” promès a Lluís XIII en 1640-1641» (Sales, 2002: 418). Segons F. de Castellví, des de l'estiu de 1707, les invasions del territori català van ser les culpables que no es poguessin continuar pagant dites tropes. Però la necessitat gran que en tenia el rei va fer que, a les darreries de desembre de 1707, escrigués

23. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 104, f. 402-1º-402-2º, i f. 405.

24. VOLTES BOU, P. (1963). *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, tom I, Barcelona, p. 241-242. TORRAS I RIBÉ, J. M. (1999). *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, p. 191 i s.

[...] a los diputados de Cataluña solicitando continuación de este servicio con nueva disposición de 1.500 hombres en dos regimientos, que de nuevo se formarían, uno de artilleros, y en la paga de 1.500 fusileros y en el sueldo del regimiento de Guardias Reales y en los de caballería de Nebot y Subies, bajo diferentes condiciones y cesión del donativo de la corte general durante la guerra.

Totes les instàncies fetes resultaren vanes, car els pobles de Catalunya, a més de pagar aquests regiments —que, finalment, serien tots reformatos—, havien d'allotjar, mantenir i avançar les pagues de la resta de les tropes del rei i dels aliats al Principat. Una càrrega insuportable, sobretot tenint en compte que les principals comarques productores de gra, l'Empordà i l'Urgell, estaven exhaustes per la seva condició de fronteres de guerra (Castellví, 1998: 482-483).

El monarca continuà, però, demanant tant a la Ciutat Comtal com a la Generalitat regiments pagats de mil homes, una petició que reiteraria el 1709 amb la pressió francesa sobre Girona, fet que demostra, a més, que no s'arribà mai a posar el regiment en el nombre desitjat de tropes. De fet, en la seva carta als consellers, Carles III, després de recordar la importància d'assegurar la plaça de Girona com a «antemural» de la mateixa Barcelona, no dubtà a dir, primer, «No dudo practicaréys (como os lo encargo) el reclutar y poner en el número de gente que me ofrecistéys y con la puntualidad que sea dable vuestro regimiento [...]», i, en segon lloc, que no només tenia present altres serveis fets a la seva causa, sinó també les anteriors guerres amb els francesos a l'Empordà, citant els anys d'En Juan José d'Àustria i del duc de San Germán i la seva reeixida campanya de 1674 —per cert, equivocant l'any de l'arribada al poder del germanastre de Carles II—. Però la intenció era clara: sempre s'havia lluitat contra França, i amb èxit. La Ciutat ho concedí (DACB, 1973: 162-164). Ara bé, el regiment de la Generalitat només tenia 359 homes allistats el 1710 (Voltes, 1963: 242-243). Tant aquest com el de la ciutat de Barcelona no van passar de les cinc-centes places.

La qüestió és que les institucions polítiques catalanes es veien atrapades en un cul-de-sac: la impopularitat entre els catalans de l'allistament en regiments de l'exèrcit de Carles III va obligar que es donessin força diners per estimular precisament la lleva de tropes, la qual cosa encarí extraordinàriament tot el procés, argument tant del Consell de Cent com de la Generalitat per explicar com n'era de reduït el seu servei de tropes. A més, els oficials d'un exèrcit regular —ja va passar a les guerres del regnat de Carles II— sempre desconfiaven de les tropes auxiliars, ja fossin sometents o miquelets, d'aquí el seu interès perquè aquest tipus de forces s'enquadrassin ràpidament en l'exèrcit regular. I és que en podien desconfiar, en molts casos amb raó, per indisciplinades, violentes i amb una clara tendència a la deserció, sobretot en moments de perill. Doncs bé, això també passava amb les tropes d'un exèrcit regular, especialment si no cobraven, i molt possiblement a Catalunya va sorgir, després de gairebé un segle de guerres contínues al seu territori, una manera d'encarar el fenomen bèl·lic, no ho oblidem, estacional a l'època (es lluitava a la primavera i a l'estiu, principalment), que passava per un servei militar també estacional, molt concentrat en el temps i en l'espai (les milícies urbanes com la Coronela de Barcelona, les milícies pagades per les ciutats i els pobles

de Catalunya agrupades en forma de companyies, el sometent), pel reclutament de tropes auxiliars com els miquelets (que pels seus propis mitjans s'asseguraven de cobrar el seu estipendi i, possiblement per això, tenien més èxit entre la població catalana que no pas si haguessin estat enquadrats en l'exèrcit regular) i, per fi, per la demanda de regiments, terços a l'època dels Àustria, pagats per les institucions polítiques catalanes i que es renovaven cada any mentre es mantingués la situació de guerra. El que podem considerar com a exèrcit català de l'època moderna abans de l'arribada dels Borbons, mai no va disposar de formacions de tropes permanents a l'estil dels *tercios*, de manera que els Àustria, durant els regnats de Felip IV i Carles II, van començar a demanar als catalans, però també als valencians, als mallorquins i als aragonesos, serveis successius de tropes: els denominats *tercios provinciales*, com els que pagaven els castellans a l'època. Quan va començar la Guerra de Successió, pràcticament la mateixa problemàtica es va trobar el rei Carles III, i les solucions que es van proposar, com hem vist amb el comte d'Uhlefeld, van ser semblants a les enraonades alguns anys abans a la mateixa Catalunya.

El cert és que faltaven tropes i quan el duc de Noailles, a la campanya de 1709, va envair l'Empordà, ràpidament va conquerir Olot, Camprodon i Ripoll, i va amenaçar la Plana de Vic i directament la ciutat, en paraules de Carles III als consellers de Barcelona, per motiu «del encono con que la miran», el monarca va justificar la petició de més tropes a Barcelona argüint que el gruix de l'exèrcit comandat pel comte de Starhemberg lluitava al front del Segre. Carles III va enviar a la Plana de Vic tres regiments de cavalleria, però també necessitava tropes d'infanteria a causa de la «asperessa y quiebras de aquellas avenidas a la Plana que se devieren disputar», i com que a la plaça de Barcelona només quedava el segon batalló del regiment de la Guàrdia Catalana, que seria expedit cap a Vic, el rei demanà a la Ciutat Comtal que

[...] dispongáys que eligiéndose diez hombres por cada companya de las que componen la Coronela, los más aptos para la marcha, la puedan executar unidos e incorporados con la gente del batellón de mi Guardia Catalana, para que este refuerzo facilite la deffensa de aquell fidelíssimo pahís y le sirva de aliento [...] ²⁵.

Dita petició va servir a la junta dels tres comuns de Catalunya (Consell de Cent, Generalitat i braç militar) per assenyalar

El deplorable estado en que se halla el Principado [...] Pues estando abiertas todas las fronteras, no hay comarca que esté libre de las invasiones del enemigo, quien ha practicado su crueldad y furor en la mayor parte del Principado, haviéndole constituido sus hostilidades en la mayor estrechez y miseria [...].

però també per fer una dura recriminació a l'exèrcit aliat per la seva minsa efectivitat a l'hora de defensar el Principat enfront de l'enemic, ja que les tropes del rei

25. DACB, vol. XXVI, 1707-1709, Barcelona, 1973, p. 172-175 i 319-320. Els consellers van acceptar fer un servei de quatre-cents homes, tots voluntaris, als qui pagaven dotze sous al dia per ajudar Vic. Els homes tornarien a principis de novembre.

[...] han practicado y practican en los parages donde acampan y en sus tránsitos los saqueos, talas y robos de frutos, que es notorio se hallan precisados muchos de los naturales del Principado a abandonar sus casas y haziendas, dejándolas al despótico alvedrío de las tropas. Y otros se ven constrenyidos a no moverse de ellas para cuydar de la custodia de sus familias, con no poco dolor del menoscabo que por los referidos motivos padece el real servicio de vuestra magestad, en que tanto se interessan²⁶.

En dites circumstàncies, per tant, era difícil obtenir reclutes per al rei Carles. De fet, en un informe del duc de Noailles de 1709, es desprèn que dels mil sis-cents soldats de cavalleria de Carles III a Catalunya, només mil dos-cents eren catalans (els regiments Nebot, Subies, Moragues i d'Aragó), i dels poc més de dotze mil soldats d'infanteria, sis-cents eren dels regiments de la Diputació i de la ciutat de Barcelona, cent cinquanta del regiment d'Aragó, sense comptar entre mil quatre-cents i dos mil fusellers de muntanya (Sales, 2002: 418).

De totes maneres, cal recordar que els regiments pagats per la Generalitat i el Consell de Cent, que devien ser de mil homes, només tenien 450 homes, però que, efectivament, per evitar la invasió de la Plana de Vic, Barcelona envià els quatre-cents homes demanats, mentre que la ciutat de Vic i el capítol en pagaven sis-cents. En realitat, el duc de Noailles, si no va decidir-se per endinsar-se a la Plana de Vic, va ser, a més de perquè l'hivern s'acostava, a causa de les accions dels miquelets i dels sometents de la zona, que, en nombre de mil cinc-cents i tres mil, respectivament, li havien causat a la part d'Olot 868 baixes entre morts, ferits i presoners (Castellví, 1998: 648-649).

De fet, des de 1707, es pot dir que començà un nou conflicte, amb les operacions habituals fetes pels exèrcits regulars, però amb un altre tipus de guerra, que podríem qualificar com a guerra de frontera, i a la qual tant els miquelets, com els paisans enquadrats en forma de sometent, i unes noves forces que s'anaven constituint, els «voluntaris» —tant de cavalleria com d'infanteria—, amb l'afegit d'algunes tropes regulars, buscaven el control de la zona i el desgast de l'enemic, moltes vegades atacant-lo per poder menjar els seus subministraments. Carles III va destinar quatre regiments de miquelets a la defensa de l'Empordà, amb la resta del seu exèrcit, s'entén (sis mil homes), una proporció alta. També, i després de la derrota d'Almansa, va decidir aixecar vint companyies de miquelets a la ribera de l'Ebre per protegir la zona. Des d'aquell moment, va començar una lluita ferotge pel control de la demarcació (Castellví 1998: 350, 371 i 411-413, i Castellví, 1999: 269). Una guerra de frontera, com dèiem, amb el riu Ebre al mig, realment molt dura. I el mateix passava a les terres de Lleida i a l'Empordà, on els francesos sempre disposaren d'un mínim de quatre regiments de *fusilliers de montagne*. Els excessos de les tropes borbòniques als regnes de València i Aragó ocasionaren un augment de les accions dels miquelets i dels paisans armats que s'afegien a les seves accions, molts dels quals eren desplaçats de les seves terres. Com diu F. de Castellví:

26. DACB, vol. XXVI, 1707-1709, Barcelona, 1973, p. 318-319.

Muchos abandonaron sus patrias, y en mayor número los catalanes de las fronteras de la otra parte de los ríos Ebro y Segre. Era el encono con que se combatía el más feroz. Las milicias y fusileros daban poco cuartel a las tropas porque sus jefes ahorcaban milicias y fusileros. Estos, en cambio, añadían tormentos en la ejecución de los suplicios. Todo era horror, pocas veces visto. (Castellví, 1998: 518)

El 1708, Carles III mantenia cinc regiments de miquelets, mentre que Lluís XIV en pagava sis en el seu exèrcit del Rosselló (tots dos catalans). El 1709, Carles III disposava de sis regiments de miquelets (amb més de tres mil homes, encara que a inici de la campanya només n'hi havia 2.200), però amb l'afegit de cent noranta voluntaris catalans a cavall, dos-cents voluntaris de l'Aragó a peu i quatre-cents a cavall. A l'hivern de 1709-1710, segons F. de Castellví:

Habíase aumentado el número de los voluntarios de Aragón y, a su ejemplo, los de Cataluña. El encono que habían concebido los naturales de la Corona de Aragón contra Castilla era el mayor; tan recíprocamente se ofendían que no es posible reducirlo a la pluma, porque entrambas naciones aspiraban a la prerrogativa de primogénitos en la estimación de los dos competidores soberanos. ¡Oh, a cuántos inocentes e indefensos dio el encono y el furor la muerte! Los valencianos y aragoneses continuaban en gran número a dejar sus patrias, pasando a Catalunya, porque miraban extintos, abolidos sus fueros y cargados de insoportables tributos. Los catalanes temían la misma suerte. Esto daba nuevo impulso a idear nuevos y embravecidos métodos de ofenderse, y dio ocasión a los catalanes a hacer los últimos esfuerzos y a sufrir con resignación el peso de las tropas, y por instantes se embravecía más el implacable genio de los de la Corona de Aragón a la dominación de las Castillas. (Castellví, 1999: 338)

Per a la campanya de 1710, la reina, governadora de Catalunya, va ordenar completar els regiments de miquelets per poder bloquejar amb més força les places de Lleida, Tortosa i unes altres de menys importants. Els anteriors eren sostinguts pels regiments de cavalleria dels coronels Clariana i Subies, que anaren des de l'Empordà fins a la frontera de Lleida, Montsó i Mequinensa, això sí, confiant que la resta de les forces, sobretot les companyies de miquelets de la Cerdanya, poguessin pressionar l'enemic. L'acció de guerra més important en la qual van participar els miquelets en dita campanya va ser la presa de Morella, la qual després es perdria una altra vegada: s'hi destinaren mil cinc-cents homes de l'exèrcit regular i dos mil sis-cents miquelets, un exemple molt clar de la fe que inspiraven dites tropes (Castellví, 1999: 79, 84-85). I, al mateix temps, el setge de Girona d'aquell any és un bon exemple de la mobilització total de Catalunya: participaren en la seva defensa tropes de l'exèrcit regular (palatines i espanyoles), el regiment de la ciutat de Barcelona més un afegit de cinc-cents homes més procedents de la Coronela de la Ciutat Comtal, sis-cents homes de la Coronela de Girona, vuit companyies de les milícies del país i cinc-cents miquelets. Amb tot, la ciutat capitulà el 2 de febrer de 1711 (Castellví, 1999: 134).

La realitat era que, després de les batalles victorioses d'Almenar i de Saragossa i la desfeta de Brihuega-Villaviciosa, a més de la pèrdua de Girona, durant l'hivern de 1710-1711, el general Starhemberg va haver de retrocedir molt cap a l'inte-

rior del territori català, no per deixar precisament a l'enemic tot aquest espai buit sense resistència, sinó perquè aquestes terres estaven devastades per les campanyes precedents. Ell volia concentrar les seves tropes a poques jornades de camí de la mateixa Barcelona i protegir-les pels voluntaris d'Aragó, a peu i a cavall, uns mil cinc-cents homes, dels voluntaris catalans a cavall, uns quatre-cents homes, els miquelets i els paisans que havien agafat les armes i, com diu F. de Castellví, tots aquests «estaban apostados sirviendo de antemural a las tropas para lograr algún descanso después de tan fatigada campaña» (Castellví, 1999: 216). Però sorgiren problemes poc després, a l'hora de mantenir dites tropes, especialment els miquelets. Segons F. de Castellví:

La escasez de medios hacía forzosa la falta de paga a las tropas y fusileros que estaban a cargo del rey Carlos y esta penuria padecían todas las tropas. La ocasión nació porque en la batalla de Brihuega se había perdido el arca real y faltaban los subsidios de las potencias marítimas. Estas circunstancias ocasionaban continuos clamores en el país. (Castellví, 1999: 228)

Francesc Gelat, per exemple, comentant els excessos de les tropes i dels miquelets, assegurava, «Però, per aquí teníam cavalleria de carlos Terser i miquelets i, per causa de axò, los comuns no sabíam què fer. Però no és estat de ningun profit perquè casi fèiam tant de mal com los enemichs». Al final, la solució va ser la següent: «I en quant an als soldats i micalets de Carles Terser, teníam sempre las portas tancadas i per las finestras los donàvem allò que demanaven. I o passàvem com podíam [...] que pijor o podíam passar» (Simon i Tarrés, 1993: 87).

I, amb tot, Carles III no va tenir més remei que demanar, tant a la Generalitat com al Consell de Cent, que posessin els seus regiments en el nombre d'homes que li pertocaven, sobretot aquest últim, que havia sofert molt al setge de Girona, mentre que els sis regiments de miquelets devien tenir els tres mil homes reglamentaris. I mentre el rei va fer amb els voluntaris d'Aragó de cavall un regiment de 560 homes —donant, per fi, als seus oficials les patents oportunes—, no va fer el mateix amb els voluntaris catalans a cavall (onze companyies de cinquanta a seixanta cavalls). Tampoc formaren regiment els voluntaris d'Aragó a peu (Castellví, 1999: 306-307). Possiblement, va ser un error, perquè, segons F. de Castellví, la campanya de 1711 es caracteritzà per

[...] rencuentros particulares de voluntarios, fusileros de montaña y paisanos, más que a acciones entre las tropas. Los voluntarios de Aragón de a caballo y de a pie que corrían todas las montañas por la parte de los Pirineos, internándose por la Ribagorza hasta más allá de Zaragoza. Este presente año no fue tan crecido el número de los prisioneros porque la mayor parte de él no dieron cuartel.

Amb tot, van fer 486 presoners i atraparen més de vuit-cents cavalls.

Los voluntarios catalanes y fusileros que corrían desde Tortosa a Mequinzenza a Santa Coloma de Queralt y entraban en Aragón hicieron 814 prisioneros y cogieron 680 caballos.

Mentre que els voluntaris catalans i aragonesos i els paisans de la zona de Prats de Rei van fer 1.870 presoners, «computándose a mayor número los muertos [...]» (Castellví, 1999: 286-287).

Després d'aquests resultats, és lògic que, per a la campanya de 1712, s'incrementessin a set els regiments de miquelets (tres mil cinc-cents homes), mentre que els voluntaris a cavall d'Aragó ja eren més de mil i els catalans a cavall, cinc-cents cinquanta. Per fi, l'emperadriu governadora va concedir-los patents als seus oficials i, a les tropes, la categoria de cos militar (Castellví, 1999: 410). A la zona de Cervera, l'enfrontament va ser molt dur, car la coronela de la ciutat ajudava les tropes borbòniques servint-los com a guies en les seves ràtzies, la qual cosa fatigava el país, «y como eran aborrecidos de los mismos paisanos, muchos perdieron la vida, porque a pocos daban cuartel». Mentre, entre febrer i juliol, els voluntaris i els miquelets s'enfrontaven amb l'exèrcit borbònic i en diversos encontres se li van fer 617 presoners i s'apoderaren de 345 cavalls (Castellví, 1999: 412-413).

Així mateix, els austriacistes van començar cap al setembre el setge de Girona. Sobretot el general Wetzel es refiava dels dos mil miquelets que tenia entre les seves tropes. El general borbònic Fiennes intentà per primer cop socórrer Girona, però fracassà; per la seva banda, el general Wetzel intentà sorprendre la plaça de Roses, però fracassà també. Poc després, el general Fiennes, amb més forces, incloent miquelets de França aquesta vegada (abans havia portat només milícies del Rosselló i del Languedoc) tornà per aixecar el bloqueig de Girona, ja que el màxim interès dels austriacistes era dominar tot l'Empordà per tenir més espai per alimentar el seu exèrcit i el tren de l'artilleria de campanya. Aquells dies, l'emperadriu governadora va demanar als pobles fins a Mataró que enviessin els seus sometents per ajudar l'exèrcit i els miquelets a bloquejar Girona, com ho van fer, però els borbònics van fer dos avanços generals per Tortosa (amb sis mil homes) i per Cervera (amb quatre mil), si bé el que va decidir el final de la campanya i la retirada austriacista de Girona va ser l'arribada del duc de Berwick, qui va arregar un exèrcit de socors de vint-i-dos mil homes i trenta peces artilleres (Castellví, 1999: 439 i s.).

Aquells dies, amb la retirada d'anglesos, holandesos i portuguesos del front català a causa de les negociacions de pau que culminarien a Utrecht l'any següent, els consellers, els diputats i els membres del braç militar van fer ambaixada conjunta davant l'emperadriu governadora, el 23 de novembre de 1712, i van criticar els excessos i els desordres de les tropes reials a Catalunya:

Está estrechada Catalunya a las plaças de Barcelona, Tarragona, Hostalric, Cardona y Berga, y lo pays sobran se reduceix ala mitad del que antes la componia. No escusa en sos terrenos aposentar las tropas que la defensan, però n'os pot omittir que deu fer-se, segons disposan las Constitucions de Catalunya, per medi de tesorero, y no permetent que los officials majors y sub alternos o executen per si sols, necessitant-se remediar las violèncias en los compòsits dels generals i officials, los maltractes se fan als jurats, paysans y fins a sacerdots [...].

Precisament, davant les queixes legítimes dels pobles, sobretot dels més devassats per la guerra, quan reclamaven que no els obliguessin a cedir més gra o animals de tir per a l'exèrcit —recordem, propi—, el més habitual va ser que els oficials reials i els militars

[...] en càstich, an permès y consentit [l'allotjament] a diferents esquadres y tropas de fusillers y voluntaris que'ls aniquilan [...] Gasta Catalunya en gran número de azèmilas [...] gasta en ferratges, moltes ocasions en pa i civada, ab pallas, stacas, faxinas, terrellonés, las tropas que se sustentan en casas dels paysans; lo general que comanda en las montanyas s'enriqueix; en Barcelona, sos contorns i Camp de Tarragona se vehuen monstrositats de fortuna valent-se del real nom de vostra cesàrea magestat en benefici particular [...].²⁷

Clamaven, en definitiva, per remeis urgents davant els allotjaments i els trànsits de les tropes de l'exèrcit reial, quan, a més, els naturals havien estat disposats,

[...] puix los de l'Empurdà dexant sas casas a l'arribo de l'enemich y formant numerosas esquadras [...] sacrificar sas vidas units al real exèrcit de vostra magestat cesàrea [...] de diferents paratges del Principat acudí molt número de gent armada per a la defensa, y los del camp de Tarregona, ab lleal emulació, prengueren las armas, disposant-se al mateix sacrifici²⁸.

I, de cop, tot s'ensorrà. De fet, ja des de 1710-1711 les potències del nord i els Borbons estaven pactant entre si sense tenir en compte Catalunya. A la llarga, l'emperador faria el mateix. El 14 de març de 1713, es va signar el Tractat d'Utrecht; el 19 de març, sortia de Barcelona l'emperadriu. El 17 de maig, francesos i imperials van pactar un conveni secret d'evacuació de l'exèrcit d'aquests últims de Catalunya; un pacte que el 22 de juny, a l'Hospitalet de Llobregat, va ser acordat en relació amb els termes de l'evacuació. El 9 de juliol de 1713, va embarcar el mariscal comte de Starhemberg les seves tropes a Barcelona, mentre que el 20 d'agost sortien les darreres de Blanes²⁹. Només quedaren els regiments de Barcelona i el de la Generalitat —que anaren de guarnició a Cardona, la Seu d'Urgell i Berga—. La resta de regiments d'infanteria, dragons i cavalleria catalans marxaren amb Starhemberg. Encara pitjor va ser que el mariscal i darrer virrei de l'emperador a Catalunya des de l'abril d'aquell any

[...] extremà el zel per entorpir el reagrupament dels voluntaris i fusellers catalans que estaven a les seves ordres, i amb amenaces i coaccions els cominava a deixar les armes i a retornar pacíficament a les respectives poblacions d'origen a fi d'impendir que persistissin en la lluita després de l'evacuació.

27. DACB, vol. XXVIII, 1712-1714, *Barcelona*, 1975, p. 183-184.

28. *Barcelona a l'emperadriu*, 16-I-1713 a DACB, vol. XXVIII, 1712-1714, *Barcelona*, 1975, p. 197-198.

29. CASTELLVÍ, F. de. *Narraciones históricas*, vol. III, p. 571 i s. HERNÁNDEZ, F. Xavier (2003). *Història Militar de Catalunya*, vol. III, *Barcelona*, p. 234-235.

Aquestes coaccions consistien a deixar-los sense pagues i sense el pa de munió diari i, a conseqüència d'això, s'incrementaren les pressions d'aquestes tropes sobre la pagesia, la qual cosa obligà fins i tot a aixecar contra ells alguna gent estipendiada pels llocs (Torras i Ribé, 1999: 316-317). Al mateix temps, des de l'altre costat, Felip V, a començament de la campanya de 1713, ordenà al duc de Pòpuli que

[...] si algunos miqueletes u otra gente tubiere el bárbaro arrojo y osadía de querer defenderse [...] se les pasará a todos a cuchillo, [y] se haga ahorcar a los que se defendieren, pues además, de merecer este castigo como rebeldes obstinados y ladrones, convendrá se execute así para escarmiento de los otros. (Torras i Ribé, 2005, p. 13)

Ens sembla que l'explicació només pot ser una: no es volia que la guerra de Catalunya es convertís en una guerra de guerrilles, perquè els cossos de miquelets i voluntaris la podien portar a terme realment de manera molt satisfactòria per als seus interessos, encara que els propis naturals patirien molt, també.

De totes maneres, el dia 10 de juliol va ser elegit com a cap de l'exèrcit català resistent Antoni de Villarroya i, a la primera junta de guerra, es decidí la formació de quatre regiments de cavalleria, cinc d'infanteria, quatre més de miquelets, completar els regiments de la Ciutat i de la Generalitat, així com diverses companyies soltes. També es va decidir que les companyies que conformaven la Coronela, uns cinc mil homes, passarien a formar-se en sis batallons i se'n constituí un setè per permetre el descans dels altres sis. Segons els còmputos de Xavier Hernández, a Barcelona s'arreglaren 8.750 homes. Aquest setè batalló s'augmentà a tres mil homes per deliberació a finals d'agost. Així mateix, en aquells moments, la Ciutat Comtal disposava d'un total de 204 canons³⁰. També es constituí una marina de guerra catalana: es deliberà la compra de set vaixells, si bé finalment van ser cinc, a més de tres naus més que mantenia la família Dalmau, la més gran amb disset canons. Igualment, l'agent de Barcelona a Mallorca va equipar l'illa amb quatre fragates, i al port de Barcelona es compraren quatre vaixells mercants que s'equiparen amb canons. Amb aquestes naus, a l'octubre es va fer una expedició a Mallorca per trobar i portar a Barcelona queviures i tornà amb èxit amb un vaixell francès de vint-i-quatre canons rendit (Castellví, 1999: 591-593).

Després de la sortida de les tropes imperials de Catalunya, amb la cessió inclosa de quasi totes les places sota el seu control a l'exèrcit borbònic, aquest avançà les seves línies fins a l'entorn de Barcelona en molt poc temps. El 25 de juliol ja eren davant la ciutat amb un exèrcit de poc més de trenta-dos mil homes comandats pel duc de Pòpuli. Però eren tropes de baixa qualitat i, sobretot, el duc de Pòpuli no tenia gaire clara l'estratègia ofensiva més adient per obligar Barcelona a capitular. Pensava que només amb la seva presència i el nombre de forces que portava, la ciutat es rendiria. Començà llavors l'artilleria de setge a batre les muralles de

30. CASTELLVÍ, F. de. *Narraciones históricas*, vol. III, p. 585 i s. HERNÁNDEZ, F. X. (2003). *Història Militar de Catalunya*, vol. III, Barcelona, p. 235-236.

la ciutat, llançant també bombes contra la població civil i els seus edificis. Davant d'aquesta situació, i tenint en compte que encara quedaven reductes en poder dels patriotes, com ara Hostalric, Vic, Manresa, Castellciutat o Cardona, les autoritats catalanes van decidir organitzar una expedició sota la direcció del diputat militar Antoni de Berenguer i el general de cavalleria Rafael Nebot, entre d'altres, amb uns quatre-cents cavalls i dos-cents o tres-cents miquelets. La idea era reclutar tropes al país, aixecant nous focus de resistència, per alleujar, en la mesura del possible, la pressió sobre Barcelona. Entre el 9 d'agost i el 5 d'octubre de 1713, després de trencar el bloqueig de l'armada francesa, l'expedició desembarcà a Arenys de Mar i s'endinsà cap a l'interior del país, passant per Olot, Ripoll, la Seu d'Urgell, Castellciutat i fins a Sort, tornant per Oliana cap a Cardona, Manresa i el Vallès fins a Alella, on, d'una manera una mica incompreensible, el diputat Berenguer i el general Nebot abandonaren uns quatre mil homes que havien aconseguit arreplegar, marxant ells amb la seva oficialitat cap a Barcelona. Posteriorment, serien detinguts a la Ciutat Comtal. Els borbònics, que van haver de mobilitzar uns deu mil homes per perseguir els expedicionaris i les partides que sorgiren entre el grup d'abandonats, es dedicaren al mateix temps a controlar el territori a sang i foc, i en van executar molts³¹. F. Gelat, explicant aquesta fallida acció militar, va concloure que els miquelets i els voluntaris que acompanyaven el general Nebot, una vegada aquest va passar a Barcelona, «com se véran deseparats, qui fugí per una part, qui per altra, uns se'n passaren a Mataró ab [los] castellans que allà éran, altras se n'anaren a Cardona, altras asentaren plasa ab los micallets de Fransa que éran per ací; al fin, tota aquella gent à desvanescut» (Simon i Tarrés, 1993: 90-91).

I encara que l'experiència fou dolenta, des de llavors, la defensa en bona mesura de la plaça barcelonina i les esporàdiques accions de resistència a l'interior del país tingueren els miquelets i els voluntaris com uns dels seus protagonistes màxims. Segons el testimoni de Joan Fàbrega:

L'any 1714 s'alçaren per moltes parts de Catalunya molta gent a qui deien voluntaris. I hi feien capitans i comandants, i n'hi havia de cavall i de peu, i anaven corrent per tot Catalunya, i es feien donar tot el que havien de menester, o, sinó, s'ho prenien. Amb què, entre uns i altres, no deixaven res per cases i llocs. I tenien per general el marquès de Poal [...]³².

El cert és que nous cabdills com E. Amill, P. Bichfreus, els germans Desvallés i el general J. Moragues, per un costat, obligaven, amb les seves accions, les tropes borbòniques a destinar força tropes a perseguir-los, al mateix temps que devien deixar guarnicions fortes als principals nuclis poblacionals i als enclavaments d'interès estratègic. És a dir, que aconseguiren, però amb un cost molt alt, la destruc-

31. TORRAS I RIBÉ, J. M. (2005). *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Barcelona, p. 65-76. HERNÁNDEZ, F. X. (2003). *Història Militar de Catalunya*, vol. III, Barcelona, p. 236-237.

32. FÀBREGA DE CEREROLS, J. (1999). *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*, versió de A. Fàbrega i introducció de Marc Torras, Manresa, p. 56.

ció de bona part de Catalunya, que l'exèrcit borbònic no pogués prendre Barcelona durant 1713 i perllongar, per tant, la resistència i la guerra. I, per altra banda, la mateixa política impositiva i repressora dels borbònics, clarament caracteritzada per la necessitat de castigar i no per una mínima clemència, va aconseguir aixecar la major part de la Catalunya ocupada, amb la qual cosa es donà nova vida a les partides de miquelets, voluntaris i paisans armats. Òbviament, la resposta, des de la seva òptica, només podia ser una: més repressió i destrucció.

Una vegada controlat l'interior del país, gràcies als 55.000 homes de l'exèrcit borbònic desplegats, però amb unes pèrdues xifrades en uns tres mil homes, la resta del seu exèrcit, uns 39.000 homes, es disposà a fer l'atac final contra Barcelona. Després de rebre milers i milers de bombes, que mataren un nombre indeterminat de civils, la Ciutat Comtal va capitular la tarda de l'onze de setembre de 1714. El seu esforç final, amb 6.850 baixes, però provocant-ne 14.200 a l'enemic, explica que els borbònics acceptessin la capitulació i no s'arrisquessin a fer un assalt final, que hagués pogut permetre a les seves tropes lliurar-se al saqueig i a la degolladissa indiscriminada de la població barcelonina.

Amb el final de la guerra, de fet, començaren les penalitats. El pagès Joan Fàbrega, del llogaret de Cererols, a la Catalunya central, es lamentava que «En aver lo rey Felip rendit Barcelona junt ab tot Catalunya, a las horas comensaven los més gran treballs que may Catalunya agués pasats dels moros ansà»³³. «Lo que veïtx la gent molt desolada i trista», dirà Francesc Gelat (Simon i Tarrés, 1993: 94). No és d'estranyar, doncs, que el pagès de Palau-saverdera, Sebastià Casanoves, acabés donant, a les seves memòries, alguns consells per al futur, fruit de la tristot, el desencant i la por:

Axís advertesch a tots mos decedents que, en cas en ningun temps hi agés algunas guerras, que en ninguna de la maneras no se afaciónian ab un rey ni ab altra, sinó que fàcian com las matas que són per los rius, que quant ve molta aygua se aclatan y lo dexan pasar, y després se tornan alzar quan la aygua és pasada, y axís obeir-los tot[t]s qualsevol que vinga, però no afacionar-se ab cap, que altrament los succeiria molt mal y se posarian en contingència de perdra-se ells y tots sos béns [...]»³⁴.

Bibliografia

- ALBAREDA, J. (1993). *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona: Vicens Vives.
- ANDÚJAR, F. (2002). «La reforma militar en el reinado de Felipe V». A: PEREIRA, J. L. (coord.) *Felipe V de Borbón (1701-1746)*. Còrdova.
- BACH I RIU, A. (1983). «Crònica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida, escrita per un pagès de Palau d'Anglesola». *Ilerda*, XLIV, Lleida, p. 171-187.

33. FÀBREGA DE CEREROLS, J. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món, op. cit.*, p. 57.

34. Citat a TORRES I SANS, X. «Reis, pagesos i llibertats: la fi de les Constitucions catalanes segons els memorialistes de Pagès». A: ALBAREDA, J. (ed.) (2001). *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, p. 213.

- BAVIERA, A. (1938). *Mariana de Neoburgo, reina de España*. Madrid.
- CASTELLVÍ, F. de (1997-1999). *Narraciones históricas*, vols. I-III. Madrid.
- CONSTANS, Luis G. (1950). «Una crónica inédita de la Guerra de Sucesión en Gerona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. V, Girona, p. 73-112.
- DACB (*Dietari de l'Antich Consell Barceloní*) (1972). Vol. XXV, 1705-1706. Barcelona.
- DACB (1973). Vol. XXVI, 1707-1709. Barcelona.
- DACB. (1975). Vol. XXVIII, 1712-1714. Barcelona.
- FÀBREGA DE CEREROLS, J. (1999). *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*, versió de A. Fàbrega i introducció de Marc Torras. Manresa.
- FELIU DE LA PENYA, N. (1709). *Anales de Catalunya*, vol. III. Barcelona.
- HERNÁNDEZ CARDONA, F. X. (2003). *Història Militar de Catalunya*, vol. III. Barcelona: R. Dalmau.
- JUNYENT, E. (1980²). *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona.
- KAMEN, H. (1974). *La Guerra de Sucesión*. Barcelona: Grijalbo.
- PELLA I FORGES, J. (1883). *Historia del Ampurdán*. Barcelona.
- SALES, N. (2002). *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII). Història de Catalunya*, vol. 4 (dirigida per Pierre Vilar). Barcelona: Edicions 62.
- SIMON I TARRÉS, A. (1993). *Pagesos, capellans i industrials de la marina de la Selva*. Barcelona: Curial.
- (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- SOLER SIMON, S. (1994). *Memòries d'una família pagesa: els Anglada de Fonteta (segles XVII-XVIII)*. La Bisbal d'Empordà.
- TORRAS I RIBÉ, J. M. (1999). *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: R. Dalmau.
- (2005). *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*. Barcelona: R. Dalmau.
- TORRES I SANS, X. (2001). «Reis, pagesos i llibertats: la fi de les Constitucions catalanes segons els memorialistes de Pagès». A: ALBAREDA, J. (ed.). *Del patriotisme al catalanisme*. Vic: Eumo Editorial.
- VOLTES BOU, P. (1963). *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, tom I. Barcelona.